

Franjo Iveković i Ivan Broz:
Rječnik hrvatskoga jezika. Zagreb, 1901.
Svezak I., A — O (str. III — VIII, 1 — 951). Svezak
II., P — Ž (str. 1 — 896). Pretisak: Zagreb, Naklada
Dominović, 2009. Pogovor: Ivo Pranjković, *Iveković-
-Brozov Rječnik hrvatskoga jezika na početku 20. i na
početku 21. stoljeća*, str. 885 — 896.

Jezikoslovac i književni povjesničar Ivan Broz (Klanjec, 1852. — Zagreb, 1893.) prikupljao je građu za objasnidbeni (eksplikativni) rječnik hrvatskoga jezika tijekom posljednjih petnaestak godina života, a nakon Brozove smrti taj je posao nastavio Franjo Iveković (Klanjec, 1834. — Zagreb, 1914.), teolog i filolog, profesor orijentalnih jezika i biblijske egzegeze na Teološkom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Temeljeći se na građi svojega pokojnoga nećaka Broza i svojoj vlastitoj, Iveković je 1901. objavio dvosveščani *Rječnik hrvatskoga jezika*. To je prvi eksplikativni rječnik hrvatskoga jezika i prvi moderni veliki rječnik s hrvatskim imenom jezika. Uz *Gramatiku i stilistiku hrvatskoga ili srpskoga književnoga jezika* (1899.) Tomislava Maretića te Brozov *Hrvatski pravopis* (1892.), taj je rječnik nedvojbeno jedno od glavnih djela hrvatskih vukovaca na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće koja su dobrim dijelom obilježila hrvatsku jezičnu normu osobito u prvoj polovici XX. stoljeća. Iako su i Maretićeva gramatika i Broz-Ivekovićev rječnik sa stajališta tehnike jezičnoga opisa bili u potpunosti na onodobnoj razini europske opisne gramatike i leksikografije, sa stajališta izbora građe na kojoj su temeljili svoje normativne preporuke, bilo im je upućeno niz vrlo ozbiljnih prigovora i zamjerki, ali su njihovu neospornomu uspjehu uvelike pridonijele politička (ideološka) i društvena konjunktura tijekom većega dijela XX. stoljeća. Naime, ni Maretićeva gramatika tako ni Broz-Ivekovićev rječnik nisu se temeljili na gramatičkom i leksičkom korpusu hrvatske umjetničke književnosti, nego na pučkoj, folklornoj književnosti (ponajprije na narodnim pjesmama) te na djelima srpskih pisaca V. S. Karadžića i Đure Daničića te, polazeći od više zamišljene nego od stvarne dijalektne osnove književnoga jezika, na novoškavskoj jezičnoj isključivosti. Ta su dva djela nedvojbeno znatno približi-

la hrvatski književni jezik srpskomu (iako ih nikada nisu uspjela stopiti u jedan), ali ostaje činjenica da su rješenja koja su predlagala u hrvatskoj jezičnoj normi bila stalnim uzrokom sporenja, frustracija i otpora. Dovoljno je samo spomenuti da se s pomoću Broz-Ivekovićevega rječnika ne može leksički u potpunosti razumjeti ni književno djelo Augusta Šenoae, ni djelo Antuna Nemčića i Josipa Kozarca ili pak književno djelo Ante Kovačića i Eugena Kumičića (pa ni Silvija Strahimira Kranjčevića), ni ne spominjući to da nam on ne otvara put ni do djela Dživa Gundulića ili Junija Palmotića, a kamo li do razumijevanja leksika književnoga djela Marka Marulića ili Petra Zoranića. Unatoč tomu treba istaknuti da je Broz-Ivekovićev rječnik leksičku građu (koju je po svojim posebnim kriterijima odabrao) opisao i obradio na zavidnoj razini leksikografske tehnike i umijeća. Zbog uloge koju je odigralo u novijoj povijesti hrvatskoga književnoga jezika, pa i u stvaranju norme suvremenoga standardnog jezika, to djelo još uvijek zaslužuje punu pozornost jezikoslovnih istraživača (kao dio filološke znanstvene aparature). Iako ni izdaleka ne odgovara potrebama korisnika rječnika suvremenoga jezika, taj rječnik i dalje ostaje jedno od najznačajnijih jezikoslovnih djela tzv. završne etape hrvatske jezične unifikacije (sa svim, i dobrim i lošim, stranama vremena u kojem se pojavilo) (iz Pogovora I. Pranjkovića). To je i bio poticaj nakladničkoj kući Dominović da objavi pretisak («reprint») rječnika koji je već odavno postao rijetkost (ne samo u antikvarijatima nego i u knjižnicama) i koji će zacijelo naići na zanimanje među jezikoslovcima.

Iako bi i sam pretisak rječnika bio dobrodošao, njegova se uporabna vrijednost — za istraživače i za studente — znatno povećava zahvaljujući znalačkomu pogovoru što ga je napisao Ivo Pranjković (*Iveković-Brozov Rječnik hrvatskoga jezika na početku 20. i na početku 21. stoljeća*, knj. II., str. 885—896). Prof. Pranjković prikazao je kulturno-povijesno (te političko i ideološko) ozračje u kojem je rječnik nastao, izložio je načela prema kojima je rječnik izrađen te izvore iz kojih je crpljena leksička građa, ali i sudove suvremenika koji su se o rječniku izjašnjavali. U svojoj ocjeni iz 1901. već je Vatroslav Jagić vrlo točno, nabrojivši niz primjera, ocijenio čega iz hrvatskoga leksika u tom rječniku nema, što nije uvršteno iz tzv. modernoga leksika, u čem su autori (osobito Iveković) zastranili u odabiru tekstova za ispisivanje riječi, pa i čime je (kojom građom) taj rječnik nepotrebno opterećen. No u ono doba, kada se doista nije moglo znati što će sve donijeti tadašnje i potonje bezglavo srljanje u »jezično jedinstvo«, bio je priličan broj onih (jezikoslovaca i javnih djelatnika) koji su u tom rječniku gledali ponajprije pozitivne strane. Zanimljivo je da neki bezrezervni zagovaratelji toga rječnika polaze sa stajališta novoštokavske isključivosti

te da ističu kako književni jezik ne može sigurno znati onaj tko se nije rodio u krajevima s čistim štokavskim narječjem (takvo stajalište s vremenom je dobilo razmjere mita). To bi značilo da Šenoa, Kumičić, Gjalski i mnogi drugi nemaju što tražiti kao uzori književnoga (standardnoga) jezika, a odatle proizlazi i potonji stav, u vezi sa standardnim jezikom, da kajkavci ne mogu kako treba ovladati književnim (standardnim) jezikom jer imaju »potumplana vuha«, a da ga čakavci ne mogu naučiti jer na svojem narječju »šušljetaju« (Nazori, Kumičići, Leskovari, Gorani-Kovačići i drugi, kao gosti iz svemira, ne bi bili ničim zaslužni za izgradnju standardnoga jezika). No implicitna je poruka ovoga pogovora da književni (standardni) jezik ne pretpostavlja konkretan mjesni izgovor i prozodiju, konkretnu mjesnu gramatiku i leksik, nego se po svojoj definiciji i funkciji izdiže iznad mjesnih govora i govora društvenih skupina. Kako god bilo, ovaj pretisak vjerna je slika jezičnoga i kulturnoga stanja u Hrvastkoj prije nešto više od jednoga stoljeća.

August Kovačec

